

Lenaneo la meboto ya naxa ya Phalaborwa.*Topography of Makhusane's*

- 1 Makêkê ke moto wo xobexo xo dutši kxoši Makhusane le bakxomana ba xaxwe. Ke moto wa xoba le (phosphates) xona le moxobe wo bitšwaxo Zebata. Xo medile morula wo fetaxo merula kamoka mo naxeng ya Phalaborwa.
- Motse wa Makêkê o phumile ke phapang ya bakxomana ka baka la ngwana wa Maie rangwane wa kxoši le Mamoemi rangwane wa kxoši. Xe maie a hwetše ke morwa wa mathomo xwa tsoxa pelaelo xore ngwana o loilwe. Xomme Maie le mamoemi ba tšwa moreo. Moreo ke xore leštô la xo ya monkomeni elexo motho wa dihlako. Xe ba le xona dihlako tša bolela xore ngwana o bolailwê. ke mosadi wa Mamoemi, Mamotaxa-a-mašweni. Xe ba boile xae xa tsoxa phapane ye kxolo. Maie a tloxa motseng wa mošate. Le Mamoemi a tloxa mošate. Xomme kxoši ya šala e le noši. Xomme ka moraxo ya tloxa makêkê. Ke xona mo x xo tšwelexo sêrêtô se rexo :- Makêkê bo seki bya taba bo sekile Mamotaxa a mašweni motho o taxwa ke bya xaxwe.
- 2 Setswepele ke moto wa mokxomana mmei malatši. Xomme wona xa xo kwale se seng ka xo wona.
- 3 Serading ke moto wa lebye leo ebexo e le pakane ya Lepato le Matšatši. Ke felo fao Matšatši a kilexo a khutša nthse mohlang a tloxang kxopolwe xona le mexobe ye mebedi 1 Phala
- 2 Phalana
- 4 Mothemeng ke leina le sehlare
- 5 Masakxoleng xona le dithabana tšeo mmoto o bitšwaxo ka tšona elexo dithabana tša motse wa Masakxoleng.
- 6 Madibaneng ke moto wo xo balailwexo Thomu ke phôôfôlô ye bitšwaxo nare. Nare ke phôôfôlô ye swanexo le kxomo ya boxale kudu.
- 7 Hlakisi xona le thabana tše pedi. Ke mo xo bexo xo dula mokxomana yo moxolo wa Lepato Hlakisi. Hlakisi e be e le moniši wa pula Phalaborwa. Monna yo o be a tumile kudu maatleng xoba tsebong ya xo neša pula. Ke xona xwa ba le kômêlêlô ye kxôlô naxeng ya Phalaborwa. Byalo batho ba botša kxoši Lepato xore a bitše kxoši ya pula xoba ngaka. Byalo Lepato a fa Hlakisi malêpê a xo loba pula. Xomme a ~~fi~~ fiwa sebaka sa matšatši a mabedi. Xothwe kxoši o be a tšere kxang le setšaba xore Hlakisi xa tsebe pula xo feta kxoši. Ke xona kxoši ya dira sehlare sa yona xore pula ya Hlakisi e sene. Sehlare se o se bitšwa letšatši. Le lehono batho ba sa dumela xore dikxoši di našô. Byalo Hlakisi a iša pele ka xo thsekelela pula elexo xo dira dihlare ka selhalaborwa. Hlakisi a laela kxoši xo mofa kxomo ya xo dira

3 dihlare ka yōna. Kxošī ya mofa yōna. Hlakisi a a e hlaba xoba xo bolaya. Xomme a dira dihlare tšā pula ka yona. Xomme a rwala nama ya kxomo a ya le yona xae Hlakisi. ~~Hlax~~ Xe xo filile matsatšī a mabedi pula e sane kxošī ya bitšā pitšō ya banna kamoka ba naxa. Xe ba tlile mošate kxošī ya bolela xore sethšaba se boletšē xore Hlakisi o tseba pula. Xomme kxošī e file Hlakisi malêpê le kxomo. Xomme Hlakisi o šitilwe ke pula. Ke xona kxošī ya bolela. xore Hlakisi o swanetše xo bolawa. Ke xona batho ba ya ba ~~makax~~ botšā Hlakisi xore a thšabe xobane kxošī e rera xo tliša madira xo bolaya Hlakisi. Ke xona Hlakisi a thšaba le motse wa xaxwe a leba Bosobela tšatšī bya Phalaborwa. Xe madira a Lepato a tla Hlakisi a hwetšā Hlakisi a thšabile. Xothwe xe kxošī e kwele xore Hlakisi o thšabile ya tloša hlare sa letšatšī pula yana.

Serētō :- Ke hlakisi a dikoma, Hlakisi manya maraxo o tloxe šakoni la bo Lepato pula di šale di na. 8 Mabalatswetla ke moto wo xobexo xo tielwa xona matika. Xona le sediba. Mo motong xona le maratetšō a o xobexo xo a pexwa tšie xona. Ke felo mo xobe xo xo ratwa ke tšie.

9 Mokorane xona le thabana ya makhorane.

10 Sebatini ke moto wa Nkwane elexo Nkwane wa xo rula dithšipi. Sebati ke thipa ya sesotho yeo modiro wa yona elexo xo hlaba mmele wa motho xe a lwala xore ba thšele sehlare seo se bitšwaxo lebatala madi. Xape xona le dithabana tše ntšī. Xe motho a sepela le dithabana tše xo sa hwetšwa fao dithšipi di bexo di rulelwa xona.

11 Mekxoteng xona le sehlare se o se bitšwaxo mokxote. Ke sehlare sa xo tšwa maswi. Xomme maswi ao a sona a ka bolaya motho.

12 Ntswaneng xona le lebye le o le adilêxō fase.

13 Psheni batho ba ile ba fela xona kudu ka nwa ya Lepato le Matsatšī.

14 Mahlakxahla xona le thabana

15 Mamoreo batho ba be ba nwa xona moreo. Moreo ke xe motho a tiilwe ke dihlako xothwe ke moloi. Ke xona felo fa xobe xona le ngaka yeo leina la yona e sa sa xo polwaxo.

16 Mphanke batho ba fetšwa ke sekokonyane. Xo be xo dutšī monna yo a bitšwaxo Mphanke.

17 Masešweni batho ba fetšwa ke mapono a mehleng ya Makekele. Mokxekolo Mašanaka o bolaya lepono ka diatla a lwela ngwana wa xaxwe yo o a bolailwexo ke mapono. Xothwe Mašanaka o ile a swara lepono ka ditso tšā mmele tšeo di sa lokelwaxo xo swarwa.

- 5 18 Kolome xona le mokoti wo o ka se Phalaborwa o bitšwaxo (Lekete la kxotswane). Kxotswane ke xore Modimo ka se Phalaborwa. Lekete ke molete. Xothwe xona le molete wo moxolo ba sa tsebexo xore xo epile mang. Ke ka tsela yeo le bitšwaxo lekete la kxotswane. Xomme xona le lebye le lexolo la xo ala.
- 19 Dikokong xona le thabana tše tharo.
- 20 Sekôkôtô xona le thabana xobe xo dula monna yo bareng ke kalabase. Xothwe e be e le motsomi ka ~~dx~~ kudu.
- 21 Sebolane xona le dithabana.
- 22 Rathšaka xona le thabana tše nne.
- 23 Serubane ke moto wa letšwai.
- 24 Makxabo ke moto wa kxoši makxabo. Xona le letswai.
- 25 Medumêlêng ke felo fa o xobexo xo tiêlwa madika xona ke kxoši Makhušane.

Ditšerwi xo Motlalekxomo.

6 Dinoka tše kxolo tša Phalaborwa.

- 1 Lepelle ke noka ye kxolo ya Phalaborwa. Ke mollwane wa naxa ka thokô ya Borwa le Bohlabatsatši. Ke noka ya maatla kudu xe dipula di na. E na le madiba a maxolo a o xo dulaxo dikwena le dikubu. Xape e ratwa kudu ke ditau. Ka ngwaxa wa 1915 Lepelle e kile ya tlala kudu xomme ya bolaya batho ka metse a yona. Xe e tletši kudu metse a ya kxole mo e ka kxopang metse ya batho. Serêtô :- Ke lepelle la mamoxodi le kxopa batho le mabye. Le kxopile bêpê-bokxalaka. (Ke xore noka ya Bepe e feta Lepelle fela ka maatla e fetwa ke Lepelle. Bepe ke noka ye tšwaxo Bokxalaka.
- 2 Lehlaba xoba Letaba ke noka ye kxolo ka Leboa le naxa ya Phalaborwa. Xape ke mollwane wa naxa ya Phalaborwa ka thokô ya yona. E na le madiba a maxolo. Le diba leo le fetaxo madiba kamoka a noka ye ke kxananwa. Ke bodiba bya di mile tše 6 botelêlê. Xape ena le lesodi le lexolo le o le bitšwaxo Sokxolome mo Lepane ~~â~~ ailexo a hwela xona. Xothwe ke lesodi le lexolo la dihlaka, fao xo robalaxo ditlou, dinare, dikubu le ditau. Letaba ke noka ye šoro byalo ka Lepelle. Xe pula ye kxolo e ka na e tlala kudu ya kxopa kxopa metse ya batho. Ka pušo ya Meele kubu ekile ya bolaya morwa wa xaxwe Dikobê.
- 7

Moxare xa letaba le Lepelle sona le felo mo xo ngwadilwexo tše latelaxo. 1 maoto a batho. 2 Diatla tša batho. 3 Marumo. 4 Dilêpê 5 Mesebe 6 Mara 7 Maho

K34/33

8 Mafehlo 9 Moruba 10 Mese 11 Mahodu letše dingwe le tlapeng.

Letaba e hlakana le Lepelle ka Bohlabatšatši bya Phalaborwa. Xomme tša tša metse a tšoma Odi (Lempopo River) xomme yona ya isa metse lewatlang la India.

Serêto :- Ke letaba la modutla koma lelle ba tlotli lelle basadi ba tlala. Ba tlotli ke batho ba o ba sepelaxo le naxa ba tsoma mabele.

3 Salate ke noka ye kxolo mme e fetwa ke Lepelle. Le yona ena le madiba a maxolo a o xo dulaxo dikubũ le dikwena. Xothwe monna yo mongwe a bitšwaxo Nthšokwe seale o be a tšwelela a rwele dikxodu mme a hwetše noka e tletši. Byalo batho ba motsibiša xore a seke a thsela noka xobane e ke mokxopa. Xomme a xana. Ke xona a tsena ka metseng xo thsela. Byalo a fenywa ke metse xomme a kxopiwa a hwa. E be e le ka ngwaxa wa 1909. Kxoši Makhušane o be a dutši Salate mo o ailexo a hwa xona ka ngwaxa wa 1985. Serêto :- Ke salate lehlapa kwena xwa hlapa lelêlê le a ya. Le lêlê ke motho.

8 4 Kweneni ke moêla wa noka ya Letaba. Ke noka ya xoba le dikwena tše ntši. Xape xona le mabu a letswai.

Serêto :- Ke kweneni la molala le motutu. Ke xore ke noka ya xo mela molala, le motutu elexo mo (palm tree).

5 Malopheng ke moêla wa Letaba.

6 Manoxe ke moêla wa Thothwê tšona di isa metse a tšona Lepelle. Ka tšatši le lengwe xe basadi ba lema mehlaka tau ya swara mosadi yo mongwe xare xa bona mme ya mmolaya. Leina la xaxwe ke Ngwanasexodi.

7 Mesomane ke moêla wa Lepelle. Moxo yona xo kile xa hwela monna yo mongwe wa ba-phalaborwa a bitšwaxo Mankalane Setaxane. Xomme monna yo o kaxa bolawa ke tlala ya Mathšona ya xo etlanya lefase la (Transvaal) kamoka.

8 Hlakaneni ke moêla wa Letaba. Makx Motho wa moshagaan o bolawa ke tlala ya mathšona. Xomme xa xo lsebwe leina laxaxwe.

9 Makxabo ke moêla wa Lepelle. Ke noka ya kxoši Makxabo Xona le mobu wa letswai xona.

10 Metse a seêlông ke moêla wa Zepelle. Ke noka ya xoba le seolo seo sena xo le metse, mo le botong la yona.

11 Malebô ke moêla wa Lepelle. Xomme yona e na le dinosi tšeo di lsebywaxo xo tloxa kxale. Le lehono di sale xona. Batho ba ya ba di rala.

9 12 Monyonkxelane ke moêla wa Lepelle.

- 13 Melalane le Thothwe ke meêla ya Lepelle. Mo xo tšona xobe xo dutšî monna yo a bitšwaxo Bohlenkase xomme yena o bolaile ke mapono mehleng ya Makekele.
- 14 Sešenkane ke moêla wa Thothwe mme di iša metse a tšona nokeng ya Lepelle.
- 15 Pitsing ke moêla wa Thothwe. Xomme e be e le temo ya luduna ya kxošî Makekele Rapelo Mojela.
- 16 Mašenkane ke moêla wa Thothwe xona le letswai moxo yona.
- 17 Sana ke moêla wa Salate
- 18 Sekhwêpê moêla wa Salate.
- 19 Mokwelekweta moêla wa Salate.
- 20 Mamataxa ke moêla wa Salate ke noka ya mataya.
- 21 Sekwe ke moêla wa Salate,
- 22 Mekxobi moêla wa Sekwê
- 23 Sešenkane moêla wa Sekwe
- 24 Sethšetwê moêla wa Salate
- 25 Saxodimo moêla wa Salate
- 26 Sedibasabalotswi moela wa ~~Sukkmx~~ Salate
- 27 Motlimšrula moela wa Salate
- 28 Nthšabadi moêla wa Salate xena le letswai.

Ditšerwi xo Mphantlane Malatšî.

Xa xo sale tše dingwe.

10

Mathsa a naxa ya Phalaborwa.

Mo ditabeng tša mathsa a naxa ya Phalaborwa xokwa la fela maina a mathsa ao elexo maina a batho, xomme xa xo kwane ditaxalo le dirêtš tsa ona. Xomme mathsa a mantšî xa na thušo bathong xe e se lebakeng la dipula moš batho ba hwetša xo nama ya selo seo se bitšwaxo (lexotla) xoba letlemetlo. Letlemetlo ke mohuta wo mong wa sexwaxwa. Fela le feta sexwaxwa xoba (sexwexwe) ka boxolo. Phōšfōtšwana ye e thuša batho ka nakong tša tlala xe pula dina. Xothwe lethsa xoba moxobe wo mong le wo mong xe dipula dina xa xo dumelelwi yo mong le yo mong xo bolaya maxōtla xe e se mong wa moxobe le ba laps la xaxwe. Xothwe Lexotla xoba letlemetlo ke kxadinama. Ke xore xe pula ya methomo e nele beng ba mathsa ba swanetšî xo iša matlemetlo a bona mošate xo leboxa pula yeo e tlišitšexo maxōtla. Ke xona yo a yang moxobeng wa yo mong ka ntle xa taelo ya mong wa moxobe o be a hwetša molato wo o lekanaxo kxomo xoba some la malêpê. Matlemetlo xe pula di se sana a dula ka xare xa melete yeo motho a ka sekexo a e bona, ka xe a tšwela ntle xe pula dina lela. Lexotla xa le duli ka xare xa metse a noka xoba nokana. Xe motho a sa iša

name ya lexotla mošate o be a hwetša molato wo moxolo wo a ka lefaxo ka kxarebe.

Maina e mathsa ke a :-

1 Lepotse ke lethša le lexolo naxeng ya Phalaborwa.. Ke lethsa la kxoši Malatši kxauswi le dithabana tša Selaolwe. Xomme byalo lethuša diphōōfōlō ka metse mabakeng a komēlēlō.

Leratwa kudu ke ditlou xona byalo.

2 Lebata le dutsi motong wa makeke mo xobexo xo dutsi kxoši Makhušane.

3 Phala

4 Phalana

5 Mahōkōlōng

6 Masepakhwe

7 Mamedi

8 Masebenedi ke moxobe wa matle metlo kudu kudu.

9 Mabitsela ke moxobe wa Mabitsela malome wa kxoši Makhušane

10 Mapatokelō ke moxobe wa Mapatokelō.

11 Matlabeye ke moxobe wa Matlabee

12 Sekwe ke moxobe wa Sekwe

13 Namakxale ke moxobe o lexo kxauswi lethaba ya Намакхале Namakxale.

14 Matlabe-ana e sale wa Matlabee

Xomme moxobe ye e senaxo maina a batho ke moxobe yo batho kamoka ba naxa.

Xa xo se sengwe se kwalaxo ka xa mathsa.

Ka Motle le kxomo.

END. S. 578